

Folkbildning i coronatider

— Sammanfattning och analys av åtta delstudier 2020

Publicerad av Folkbildningsrådet

FÖRFATTARE: Folkbildningsrådet

OMSLAGSILLUSTRATION: Emma Hanquist

LAYOUT: Pasadena Studio

ISBN: 978-91-88692-78-8

www.folkbildningsradet.se

Förord

I april 2020 startade Folkbildningsrådet samlingsprojektet *Folkbildning i coronatider*. Under den gemensamma rubriken samlas åtta olika delstudier som belyser studieförbundens och folkhögskolornas förutsättningar och arbete i relation till spridningen av coronaviruset i samhället under 2020.

Studierna belyser studieförbundens och folkhögskolornas särskilda förutsättningar och arbete ur fyra olika perspektiv:

- förändringar i verksamhet och deltagargrupper (verksamhets- och deltagarstatistik)
- ekonomiska förutsättningar och konsekvenser
- förändringar i arbetssätt
- deltagarnas erfarenheter.

I rapporten *Folkbildning i coronatider* sammanfattar och analyserar Folkbildningsrådet resultaten från de åtta delstudierna.

Folkbildningsrådet i augusti 2021

Maria Graner

Generalsekreterare

Folkbildningsrådet

Sammanfattning

Under 2020 genomförde Folkbildningsrådet åtta olika delstudier som på olika sätt följde folkbildningens förutsättningar och arbete i relation till spridningen av coronaviruset i samhället.

Studierna visar att studieförbundens verksamhetsvolymier minskade kraftigt under året. Den inställda verksamheten innebar samtidigt stora besparingar av verksamhetsnära rörliga kostnader, vilket är en huvudorsak till att åtta av tio studieförbund gjorde ekonomiska överskott 2020. Även intäkter från statliga stöd bidrog.

Inför 2021 och kommande år bedömer studieförbunden att de ekonomiska överskotten kommer att behövas för att återuppbygga verksamhet och kompetens som gått förlorad under pandemin, och till investeringar i digital infrastruktur.

Inom folkhögskolan var volymen i långa kurser i princip oförändrad under året medan kortkursverksamheten minskade kraftigt. Framför allt under vårterminen stängde dessutom många av internatskolorna sina internat helt eller delvis.

Detta ledde till att 80 procent av folkhögskolorna – som är beroende av de sidointäkter som är förknippade med internat, kortkurser och annan konferensverksamhet – drabbades av ekonomiska problem. Totalt var intäktsbortfallet 364 miljoner kronor. För att hantera de minskade intäkterna minskade folkhögskolorna sina kostnader kraftigt. Även statliga stöd bidrog. Exempelvis innebar reducering av arbetsgivaravgift och sjuklönekostnader minskade kostnader med 61 miljoner kronor under året.

Inför kommande år bedömer en majoritet av folkhögskolorna att 2020 års uppskjutna kostnader kommer att påverka de ekonomiska förutsättningarna, till exempel utrymmet för verksamhetsutveckling.

Coronapandemin innebar under 2020 att studieförbund och folkhögskolor behövde ställa om sina cirklar, kurser och kulturprogram till digitaliserad

folkbildning på distans, eller till olika blandformer av när- och distansverksamhet.

På det stora hela förefaller omställningen ha gått bra – tack vare den flexibilitet och vilja att göra skillnad som karaktäriserar folkbildningens arbete. Studieförbund och folkhögskolor rapporterar att de på mer genomgripande sätt än tidigare har förstått hur digitala hjälpmedel kan ge utrymme och förutsättningar för samtal, och göra det möjligt för folkbildningen att fungera även som en digital mötesplats. ”Det här är början på framtiden”, menar en studieförbunds företrädare.

Men bilden är inte entydig. Samtidigt har digitaliseringen inneburit att vissa deltagare har haft svårare att delta eftersom de saknat kompetens, teknisk utrustning, tillräckliga språkkunskaper eller haft svagare socioekonomiska förutsättningar än andra. De digitala arbetsformerna har ofta inneburit ökad individualisering, medan det visat sig svårare att få till stånd möten, gemensamt lärande och interaktion.

Folkbildningsrådet instämmer i studieförbundens och folkhögskolornas bedömning att den digitaliserade folkbildningen är här för att stanna, och avser att följa upp och utvärdera denna utveckling.

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	5
1 Inledning	9
Samlingsprojektet Folkbildning i coronatider 2020	9
Åtta delrapporter och en samlad rapport	9
Folkbildning i coronatider 2021	10
2 Folkhögskolorna under pandemin	11
Förändringar i utbud och deltagargrupper	11
Ekonomiska förutsättningar och konsekvenser	17
Förändrade arbetssätt	20
3 Studieförbunden under pandemin	25
Förändringar i utbud och deltagargrupper	25
Ekonomiska förutsättningar och konsekvenser	29
Förändrade arbetssätt	30
4 Folkbildningsrådets analys	37
Mycket har fungerat över förväntan	37
Återstart 2021 och satsningar framåt – Folkhögskolan	37
Återstart 2021 och framåt – Studieförbunden	39
Digitaliserad folkbildning är här för att stanna	39

1 Inledning

SAMLINGSPROJEKTET FOLKBILDNING I CORONATIDER 2020

Folkbildning i coronatider är ett samlingsprojekt som startade i april 2020. Under den gemensamma rubriken samlar Folkbildningsrådet åtta olika delstudier som handlar om att ur olika perspektiv utveckla kunskap om folkbildningens förutsättningar och arbete i relation till spridningen av coronaviruset i samhället under 2020.

Ett syfte med projektet har varit att ta fram underlag för återrapportering till regering och riksdag. Ett annat syfte har varit att följa folkbildningens förutsättningar under pandemin för att få underlag för att kunna stödja studieförbund och folkhögskolor under året.

Dessutom utgör projektet en del i Folkbildningsrådets vidare arbete med att utveckla och sprida kunskap om folkbildningen i samhället.

ÅTTA DELRAPPORTER OCH EN SAMLAD RAPPORT

Resultaten från delstudierna presenteras dels var för sig i delrapporter under första halvåret 2021, dels i denna samlade rapport.

De olika delrapporterna är:

- *Folkbildningen mitt i pandemin: Folkhögskolornas ekonomi*. Delstudie A inom Folkbildning i coronatider. Slutrapport.
- *Förändring i folkhögskolans utbud och deltagargrupper – statistik om folkhögskolan*. Folkbildning i coronatider, delstudie B, 2020.
- *Folkhögskolan mitt i pandemin – digitalisering och nya arbetssätt*. Folkbildning i coronatider, delstudie C, 2020.
- *Folkhögskolans deltagare mitt i pandemin*. Folkbildning i coronatider, delstudie D, 2020.
- *Cirkeldeltagarnas erfarenheter under pandemin*. Folkbildning i coronatider, delstudie E, 2020.

- *Förändring i studieförbundens utbud och deltagargrupper – statistik om studieförbunden*. Folkbildning i coronatider, delstudie F, 2020
- *Studieförbunden mitt i pandemin*. Folkbildning i coronatider, delstudie G, 2020.
- *Ekonomiska konsekvenser och förutsättningar för studieförbunden i pandemin*. Folkbildning i coronatider, delstudie H, 2020.

FOLKBILDNING I CORONATIDER 2021

Studieförbundens och folkhögskolornas förutsättningar och arbete under pandemiåret 2021 kommer att avrapporteras i slutet av februari 2022, i enlighet med regeringens riktlinjer till Folkbildningsrådet:¹

Folkbildningsrådet ska redovisa dels hur Folkbildningsrådet, folkhögskolor och studieförbund har arbetat för att anpassa verksamheterna med anledning av covid-19-pandemin, dels konsekvenser av covid-19-pandemin för folkbildningens olika verksamheter.

1 Riktlinjer för 2021 för Folkbildningsrådet i fråga om användningen av anslagen 14:1 och 14:3 inom utgiftsområde 17 Kultur, medier, trossamfund och fritid, sid 5 (7).

2 Folkhögskolorna under pandemin

FÖRÄNDRINGAR I UTBUD OCH DELTAGARGRUPPER

Underlag till detta avsnitt har i första hand hämtats från delrapporten *Förändring i folkhögskolans utbud och deltagargrupper – statistik om folkhögskolan. Folkbildning i coronatider, delstudie B, 2020*.

I texten redovisas i första hand unika deltagare. I undantagsfall redovisas grupprapporterade deltagare: Med *unik deltagare* avses en specifik person. Denna person kan delta i flera kurser och räknas då som (*grupprapporterad deltagare* i var och en av dessa kurser.

Verksamhetsvolymen – långa kurser oförändrade, andra kurs typer ökar eller minskar

Folkbildningsanslaget

De långa allmänna och särskilda kurserna stod för cirka 98 procent av folkhögskolans reguljära deltagarveckor (dv) 2020, och volymen hade bara förändrats marginellt jämfört med 2019.²

De båda övriga reguljära verksamheterna *kort kurs* och *kulturprogram* minskade däremot kraftigt – med 60 procent vardera – men alltså från mycket små volymer:

- Totalt antal deltagarveckor i *allmän* och *särskild kurs*: 2019: 1162 200 dv/2020: 1156 500 dv
- Antal deltagarveckor i *kort kurs*: 2019: 51 900/2020: 20 600
- Antal deltagarveckor *kulturprogram*: 2019: 4 700/2020: 1 900.

2 I denna siffra ingår inte de yrkesinriktade allmänna och särskilda kurser som 2020 tillkom som särskild satsning från regeringen.

Annan statlig finansiering

I verksamheter med annan statlig finansiering än via folkbildningsanslaget gick utvecklingen i olika riktning mellan 2019 och 2020. De båda verksamheter som riktas till asylsökande och utrikes födda minskade relativt kraftigt – *etableringskursen* med 31 procent och *svenska från dag ett* med 18 procent. Minskningen inom etableringskursen började redan åren innan, medan antalet deltagarveckor i svenska från dag ett både ökat och minskat under åren sedan 2017. Trots minskningen 2020 nådde verksamheterna i princip samma andel av den presumtiva målgruppen som tidigare år – i och med att även den presumtiva målgruppen minskat.

- Antal deltagarveckor i *etableringskurs*: 2019: 80 700/2020: 55 500.
- Antal deltagarveckor i *svenska från dag ett*: 2019: 27 200/2020: 22 400.

Studiemotiverande folkhögskolekurs (SMF) ökade med 12 procent mellan 2019 och 2020. Även här har antalet deltagarveckor fluktuerat sedan 2017. Ökningen 2020 berodde dels på att Arbetsförmedlingen till följd av coronapandemin hade ett ökat inflöde av personer som hörde till målgruppen för den studiemotiverande kursen, dels på interna prioriteringar i Arbetsförmedlingens arbete:

- Antal deltagarveckor i *studiemotiverande folkhögskolekurs*: 2019: 63 000/2020: 70 700.

Nya verksamheter under 2020

Regeringen tillförde under våren 2020 medel för en folkhögskolesatsning på 2 000 utbildningsplatser. Satsningen är tvåårig och avser yrkesutbildningar inom allmän och särskild kurs, bland annat inom vård och omsorg. Staten står för hela kostnaden för dessa platser.³

Deltagare – mindre andel deltagare på grundskolenivå

Folkbildningsanslaget

Antalet deltagare minskade i proportion till den minskade volymen deltagarveckor inom respektive kursform. Det betyder att deltagarna i allmän och särskild kurs minskade med tre procent vardera mellan 2019 och 2020, del-

³ Regeringen avsatte 52 miljoner kronor för 2020, 104 miljoner kronor för 2021 och 52 miljoner kronor för 2022 för de nya utbildningsplatserna.

tagarna i kort kurs minskade med 58 procent och deltagarna i kulturprogram med 60 procent. Deltagarsammansättningen påverkades i de flesta avseenden bara marginellt. I samtliga kurstyper syns en svag trend mot fler kvinnliga och något yngre deltagare mellan 2019 och 2020. Inom allmän kurs minskade andelen studerande på grundskolenivå tydligt – med 14 procent jämfört med 2019. Mest minskade andelen män.

- Deltagarsammansättning i *allmän* och *särskild* kurs, förändring mellan 2019 och 2020.
 - I båda kurstyperna minskade gruppen män mest. Könsfördelningen påverkades dock bara marginellt.
 - I båda kurstyperna minskade de äldsta deltagargrupperna (65 år och äldre) mest. Som ett resultat påverkades åldersfördelningen: den relativa andelen deltagare i åldern 20–44 år ökade något i båda kurstyperna.
 - I båda kurstyperna skedde minskningen i princip enbart i gruppen inrikes födda deltagare. Den relativa fördelningen av inrikes och utrikes födda bland deltagarna påverkades inte i någon av kurserna.
 - I *särskild kurs* minskade gruppen deltagare med gymnasial utbildning kortare än tre år mest. Som ett resultat påverkades fördelningen av utbildningsbakgrund: De relativa andelarna deltagare med gymnasial utbildning eller längre ökade något.
 - I *allmän kurs* minskade gruppen deltagare med eftergymnasial utbildning mest. Som ett resultat påverkades fördelningen av utbildningsbakgrund: den relativa andelen deltagare med eftergymnasial utbildning minskade något.
 - I *allmän kurs* minskade andelen deltagare på grundskolenivå med 14 procentenheter mellan 2019 och 2020, medan gruppen deltagare på gymnasienivå ökade med tre procentenheter. Som ett resultat påverkades fördelningen mellan olika studienivåer: den relativa andelen deltagare som studerade på grundskolenivå minskade med fyra procentenheter mellan 2019 och 2020, och andelen som studerade på gymnasienivå ökade i motsvarande omfattning.
- Deltagarsammansättning i *kort kurs*, förändring mellan 2019 och 2020:
 - Gruppen män minskade mest. Könsfördelningen påverkades dock bara marginellt.
 - Mest minskade gruppen deltagare 65 år och äldre, minst gruppen deltagare 18–19 år. Som ett resultat påverkades åldersfördelningen: den relativa andelen deltagare i åldersgrupperna 45 år och äldre minskade.

Annan statlig finansiering

Antalet deltagare minskade mellan 2019 och 2020 i etableringskursen och svenska från dag ett, och ökade i den studiemotiverande kursen, i proportion med förändringen av antalet deltagarveckor i respektive kurstyp.

Även i dessa verksamheter ökade andelarna kvinnliga deltagare mellan 2019 och 2020. Ökningen var särskilt påtaglig i svenska från dag ett – där den relativa andelen kvinnor ökade med sju procent, vilket innebär att andelen kvinnor för första gången var högre än andelen män. Den ökade andelen kvinnor har att göra med att andelen kvinnor i målgruppen har ökat. Enligt Migrationsverkets statistik över inskrivna 31 december 2019 samt inkomna asylsökande 2020 var andelen kvinnor i målgruppen 30 procent år 2018, 33 procent år 2019 och 37 procent år 2020.

Samtidigt höjdes medelåldern något i svenska från dag ett, medan den sänktes i övriga kurstyper.

- Deltagarsammansättningen i *svenska från dag ett*, förändring mellan 2019 och 2020:
 - Mest minskade gruppen män. Som ett resultat påverkades könsfördelningen: den relativa andelen kvinnliga deltagare ökade med sju procentenheter mellan 2019 och 2020.
 - Mest minskade gruppen deltagare 20–24 år. Som ett resultat påverkades åldersfördelningen: den relativa andelen deltagare 25–64 år ökade något mellan 2019 och 2020.
- Deltagarsammansättning i *studiemotiverande folkhögskolekurs*, förändring mellan 2019 och 2020:
 - Ökningen i antalet deltagare var störst bland kvinnorna. Som ett resultat påverkades könsfördelningen: den relativa andelen kvinnliga deltagare ökade med två procentenheter mellan 2019 och 2020.
 - Mest ökade gruppen deltagare i åldern 20–24 år. Som ett resultat påverkades åldersfördelningen: den relativa andelen deltagare 20–24 år ökade med fyra procentenheter mellan 2019 och 2020.
 - Mest ökade gruppen deltagare med eftergymnasial utbildning. Som ett resultat påverkades fördelningen av utbildningsbakgrund: de relativa andelarna deltagare med eftergymnasial utbildning respektive högst grundskola eller motsvarande ökade något.
 - Ökningen var i princip jämnt fördelad mellan de inrikes och utrikes födda deltagarna.

- Deltagarsammansättning i *etableringskurs*, förändring mellan 2019 och 2020:
 - Minskningen i antalet deltagare var något högre i gruppen män än i gruppen kvinnor. Könsfördelningen påverkades dock bara marginellt.
 - Störst var minskningen i åldersgruppen 25–44 år. Som ett resultat påverkades åldersfördelningen: den relativa andelen deltagare 20–24 år ökade något, medan den relativa andelen deltagare 45–64 år minskade något.
 - Störst var minskningen i gruppen deltagare med gymnasial utbildning. Den relativa fördelningen av utbildningsbakgrund bland deltagarna totalt påverkades inte.

Andelen avbrott minskade under 2020

Andelen deltagare som avbröt sina studier minskade mellan 2019 och 2020 i samtliga kurstyper utom i särskild kurs och i svenska från dag ett, där den var i princip oförändrad.

Skälen till att avhoppet minskade kan vara flera. Både folkhögskolorna själva och deltagarna beskriver exempelvis hur distansanpassade, dagliga rutiner utvecklades för att säkra deltagarnas närvaro och upprätthålla gemenskapen i kurserna. För vissa deltagare förefaller den digitala tekniken och de tydligare rutinerna ha sänkt trösklarna till studierna och på så sätt bidragit till ökad närvaro.

Inom folkhögskolan finns dessutom positiva anledningar till avbrott av studier, exempelvis deltagare som blir erbjudna jobb eller utbildningsplats på en yrkesutbildning eller annan utbildning och blir uppmanade av skolan att ta denna möjlighet. Det är därför viktigt att uppgifter om avbrott bedöms med försiktighet.

Avbrott i olika kurstyper 2020:

- *Allmän kurs*: 11 procent, minskning med två procentenheter mellan 2019 och 2020
- *Särskild kurs*: fem procent, oförändrad andel mellan 2019 och 2020
- *Studiemotiverande folkhögskolekurs*: 19 procent, minskning med fyra procentenheter mellan 2019 och 2020
- *Etableringskurs*: sju procent, minskning med fem procentenheter mellan 2019 och 2020
- *Svenska från dag ett*: 11 procent, ökning med en procentenhet mellan 2019 och 2020.

Distans – fler deltagarveckor och deltagare

Uppgifterna nedan, om andelen verksamhet på distans under 2020, visar på ett genomsnitt för hela året och är därför trubbiga. Under året genomfördes olika typer av omställningar till distans vid olika tidpunkter och i olika omfattning. Från årsskiftet och fram till mitten av mars genomfördes all verksamhet som vanligt, utan påverkan från pandemin. Under våren 2020 ersattes stora delar av den reguljära undervisningen av olika distansformer, samtidigt som viss verksamhet lades ner och vissa kursmoment sköts på framtiden. Från och med hösten beskrivs olika hybridformer som vanligast, det vill säga kurser där när- och distansundervisning blandades.

De senare hybridformerna har folkhögskolorna kunnat välja att antingen rapportera som distanskurser eller som reguljära kurser.

Uppgifterna om distans avser dessutom ett genomsnitt för samtliga folkhögskolor, de visar inte de stora volymkillnaderna mellan olika folkhögskolor.

Många fler deltagarveckor på distans

Under 2020 skedde en kraftig omställning till distans inom *allmän kurs*, från jämförelsevis låga nivåer åren innan:

- 56 procent av deltagarveckorna genomfördes på distans 2020, jämfört med fem procent 2019.
- sju procent av deltagarveckorna 2020 utgjordes av *planerad distans*, 49 procent av deltagarveckor som *ställdes om till distans på grund av pandemin*.
- Grundskolenivå, allmän kurs 2020:
 - andelen deltagare på *planerad distans* (som alltså valt distans i förväg) var låg (tre procent) och tydligt lägre än på gymnasienivå (10 procent)
 - drygt hälften av deltagarna (53 procent) studerade *inte* på distans.
- Gymnasienivå, allmän kurs 2020:
 - andelen deltagare på planerad distans var 10 procent
 - 43 procent av deltagarna studerade *inte* på distans.

Inom *särskild kurs* hade distansverksamheten börjat öka redan åren innan 2020, i första hand som en konsekvens av de nya platser som regeringen tillfört folkhögskolan under senare år:

- 62 procent av deltagarveckorna i särskild kurs genomfördes på distans 2020, jämfört med 28 procent 2019.

- 29 procent av deltagarveckorna 2020 utgjordes av *planerad distans*, 33 procent av deltagarveckor som *ställdes om till distans på grund av pandemin*.

Räknat i deltagarveckor utgör både *kort kurs* och *kulturprogram* relativt små verksamheter inom folkhögskolan. Båda minskade kraftigt under 2020 och i den kvarvarande verksamheten var andelen distans begränsad.

Lika deltagargrupper oavsett undervisningsform

I statistiken förekommer inga signifikanta skillnader beträffande kön och ålder i deltagargrupperna som inte läste på distans, som läste på planerad distans respektive som deltog i kurser som fick ställas om till distans på grund av pandemin.

EKONOMISKA FÖRUTSÄTTNINGAR OCH KONSEKVENSER

Underlag till detta avsnitt har i första hand hämtats från delrapporten *Folkbildningen mitt i pandemin: Folkhögskolornas ekonomi. Delstudie A inom Folkbildning i coronatider. Slutrapport*.

Anpassning av bidragsfördelningen 2020

För att möta de förändrade ekonomiska förutsättningarna för folkhögskolorna under coronapandemin 2020, beslutade Folkbildningsrådet dels att 2020 års verksamhet inte skulle utgöra underlag för sänkning av kommande års ingångsvärde, dels att folkhögskolor som inte når sitt ingångsvärde skulle slippa återbetala statsbidrag.

Förskottsutbetalning av statsbidraget sågs initialt under pandemin som en prioriterad åtgärd att skjuta betalningsproblem framåt och ge folkhögskolorna tid för att planera och genomföra åtgärder. Efter förslag från Folkbildningsrådet beslutade regeringen den 23 april 2020 därför att tidigarelägga juliutbetalningen till början av maj.

Förändringar i verksamhet och verksamhetsvolym – ekonomiska konsekvenser

Som visats innan – i avsnittet *Förändringar i utbud och deltagargrupper* – kunde de flesta långa kurserna fortsätta under 2020, varav under våren till stora delar på distans och under hösten i blandade former. Pedagogisk personal var upptagen med undervisning.

Från och med mars/april och året ut låg däremot kortkursverksamheten i princip nere. 115 av de 155 folkhögskolorna minskade kortkursverksamheten med närmare 33 000 deltagarveckor. Nettominskningen under 2020 blev cirka 31 000 deltagarveckor, eftersom det samtidigt fanns några folkhögskolor som ökade antalet deltagarveckor.

Från och med mitten av vårterminen var samtidigt flera av internaten helt eller delvis stängda.

Folkhögskolans pedagogiska miljö har på många håll byggts ut till en sammanhängande infrastruktur med fler intäktskällor, som tillsammans med statsbidraget gör att ekonomin håller ihop. Många av folkhögskolornas största ekonomiska utmaning under pandemiåret 2020 var att de sidointäkter som är förknippade med internat, kortkurser och annan konferensverksamhet uteblev på grund av pandemin och de restriktioner som infördes. Intäktstappet var 364 miljoner kronor totalt under året.

Många folkhögskolor drabbades hårt av intäktsbortfallen

Trots stora inbesparingar och hjälpen från de statliga pandemistöden drabbades många folkhögskolor hårt av intäktsbortfallen, samtidigt som de ekonomiska konsekvenserna såg olika ut från folkhögskola till folkhögskola.

En dryg femtedel klarade ekonomin bra

Drygt 20 procent av folkhögskolorna uppgav att deras ekonomi gick mer eller mindre opåverkad genom pandemin under 2020. Det rör sig i första hand om folkhögskolor som inte tidigare bedrivit korta kurser i någon större omfattning och som inte har internat, och som därför inte hade byggt upp intäktbringande sidoverksamheter kopplade till internat och kortkursverksamhet.

Övriga fick ekonomiska problem

Resten av folkhögskolorna drabbades mer eller mindre hårt.

Nästan 75 procent av folkhögskolorna hade sammantaget ett intäktsbortfall – med start från och med mars 2020 – på 392 miljoner kronor jämfört med 2019. Det handlade om intäkter från internat, logi/hotell/vandrarhem, konferens, kök/restaurang, studerandeavgifter, kursavgifter och lokaluthyrning.

Även färre anvisningar från Arbetsförmedlingen till etableringskurs, studiemotiverande folkhögskolekurs och sfi, samt återbetalning till SPSM på grund av inställda kurser, samt permittering av personal, innebar minskade intäkter och ökade ekonomiska påfrestningar.

25 procent av folkhögskolorna lyckades öka intäkterna under 2020 med sammanlagt 28 miljoner kronor. De ökade intäkterna gäller fler arbetsmarknadsuppdrag, de nya yrkeskurserna samt de generella statliga stöden. Med nya intäkter följer dock nya kostnader, vilket betyder att även om intäkterna ökat inom vissa områden kan det samlade resultatet ha blivit negativt.

Kostnadsreduceringar och statliga stöd räddade 2020 års resultat

Sammanfattningsvis slutade dock åren 2019 och 2020 tämligen lika resultatmässigt, trots att intäkterna alltså minskade med 364 miljoner för samtliga folkhögskolor sammanräknade. Förklaringen till att de minskade intäkterna inte fick större genomslag i resultaträkningen 2020 är att folkhögskolorna under året gjorde stora ansträngningar för att med hjälp av kostnadsreduceringar och statliga stöd konsolidera ekonomin.

Kostnadsreduceringar och vissa nya intäkter

Kostnadsreduceringarna har varit av olika slag:

Kostnader har uteblivit då verksamhet ställts in, samtidigt som statliga pandemistöd har ersatt arbetsgivaravgifter och möjliggjort permittering av personal till låg kostnad för arbetsgivaren. De statligt stödda permitteringarna har i sin tur inneburit att kompetensbortfall har kunnat undvikas.

Kostnader har även skurits bort eller skjutits upp. Vissa verksamheter har tillfälligt satts på sparlåga, och kompetensutveckling, utvecklingsarbete, nyanställningar, fastighetsunderhåll och investeringar har skjutits upp. Hyresavtal har sagts upp liksom serviceavtal för städning, uteskötsel, etcetera, med följderna att vissa arbetsuppgifter övergått till de anställda. Flera folkhögskolor har infört inköpsstopp.

Några få folkhögskolor har dessutom fått ett särskilt huvudmannastöd eller har lyckats få intäkter från helt nya håll.

Statliga stöd viktiga

De statliga pandemistöden har inte kompenserat för intäktsbortfallet, men har ändå varit betydelsefulla för många folkhögskolor:

- Reducering av arbetsgivaravgift och sjuklönekostnader: minskade kostnader med totalt närmare 61 miljoner kronor.
- Korttidspermitteringar (nyttjades av hälften av rörelsefolkhögskolorna, regionskolorna omfattas inte av flertalet stöd): omfattade 26,5 miljoner kronor.

- Omställningsstöd (26 folkhögskolor): omfattade cirka 11 miljoner kronor.
- Hyresreduktion (fyra folkhögskolor): minskade kostnader med 1,5 miljoner kronor.

FÖRÄNDRADE ARBETSSÄTT

Underlag till detta avsnitt har i första hand hämtats från delrapporterna *Folkhögskolan mitt i pandemin – digitalisering och nya arbetssätt*, samt *Folkbildning i coronatider, delstudie C, 2020*, samt *Folkhögskolans deltagare mitt i pandemin. Folkbildning i coronatider, delstudie D, 2020*.

Omställning med pandemin som fond

De pedagogiska omställningar och avvägningar som folkhögskolornas rektorer och lärare gjorde under 2020 ramades in av coronapandemin och den samhälleliga turbulens den medförde, tillsammans med oro för smitta och allvarlig sjukdom.

Tiden med pandemin har dessutom inte medfört en (1) enda omställning, utan snarare en rad olika processer, från den initiala omställningen från och med mars månad, till den senare vårterminens och tidiga höstterminens utveckling av hybrida undervisningsformer. Och därefter ytterligare en omställning vid delstudiernas slut i mitten av höstterminen 2020, då pandemin tog fart igen.

Fort gick det. Folkhälsomyndighetens rekommendation om distansundervisning för vuxenutbildning i mars 2020 innebar att folkhögskolorna blev tvungna att ställa om den pedagogiska verksamheten, i princip från en dag till en annan. Den inledande förändringen beskriver lärarna som ”kaosartad” och ”förvirrande”.

Samtidigt framhåller lärarna också att det är en styrka med folkhögskolan att det ens varit möjligt att omorganisera undervisningen på det sätt och i den omfattning som skett under pandemin.

Lärollen under pandemin

Omställningen innebar att folkhögskollärarna ställdes inför att plötsligt hantera och handskas med en ny verklighet och arbetssituation med en myriad av tekniska verktyg och digitala plattformar – både för egen del och i mötet med deltagare. Antalet deltagare som fick svårt med sina studier ökade och deras mående blev svårare att hantera på distans. I Folkbildningsrådets delstudie beskriver lärarna arbetet som mer arbets- och tidskrävande och mer tröt-

tande än vanligt, ”som att vara ny på jobbet”, och som mer frustrerande – ”vi jobbar mer men är sämre och lite mera ledsna”.

Framför allt lärarna inom allmän kurs framhöll att omställningen innebar en ökad arbetsbörda.

Arbetslaget förefaller ha spelat stor roll, både för hur omställningen upplevdes och hur den rent praktiskt fungerade, som en arena där man har kunnat dela pedagogiska och praktiska tips och idéer. Digitala eldsjälarna har fått en ny betydelse.

Närvaro, antagning och bedömning

Antagningen inför höstterminen genomfördes i hög grad på distans, och folkhögskolornas erfarenheter är att det fungerat väl. Trots att arbetet gått till på annat sätt än vanligt tycks det inte ha inneburit svårigheter – utan snarare visat på nya möjligheter inför framtiden.

Relativt snabbt utvecklades distansanpassade dagliga rutiner för inloggning, samling och gemensamma genomgångar för att säkra deltagarnas närvaro. Frågan om närvaro beskrivs också som ett sätt att försöka bibehålla känslan av gemenskap i grupperna. Flera folkhögskolor framhåller att för vissa deltagare verkar den digitala tekniken och de tydligare rutinerna ha sänkt trösklarna till studierna och på så sätt bidragit till *ökad* närvaro.

Inte heller bedömningen av deltagarnas arbete och studier har inneburit några större svårigheter under pandemin.

Digitalisering, distans och hybrider

Omställning i expressfart – till digitala distanskurser

Sammantaget betonar både lärare och deltagare att själva hanteringen av den digitala tekniken – i takt med att erfarenheten ökat – på det stora hela har fungerat väl. Coronapandemin tvingade fram expresslärande om digitala arbetssätt.

Vårterminen 2020 gjordes många långa kurser och studiemotiverande folkhögskolekurser snabbt om till digitala distanskurser. En rad olika digitala verktyg användes för undervisning och kommunikation. E-post framstår som ett särskilt viktigt kommunikationsmedel, tillsammans med olika slags digitala mötesprogram och internetplattformar. Men även applikationer, vanliga brev, telefon och sms.

Folkhögskolorna har haft olika beredskap för att klara av omställningarna. Inledningsvis fanns på de flesta håll inte en tydlig plan för vilka tekniska lös-

ningar som skulle implementeras, eller erfarenhet av vilka plattformar som passar bäst för olika typer av undervisning och ämnen. Det är kunskap som utvecklats under pandemins gång.

Både lärare och deltagare ger en bild av att allmän kurs har varit enklare att anpassa till distansundervisning än särskild kurs. Inom särskild kurs har tekniken fungerat sämre för visst kursinnehåll, exempelvis ensemblespel eller lärande som "sitter i händerna". Kursmoment som kräver visst material eller viss utrustning har försvunnit och gemensamma studiebesök, sammankomster och temaarbeten har ställts in.

Deltagarna i allmän kurs berättar att för dem utgjordes anpassningen till distansstudier främst av ett skifte från ett gruppbaserat lärande till mer enskilt lärande, med vissa inslag av interaktivitet. Målen med lärandet och delmomenten i kursen kunde här förbli mer eller mindre oförändrade, i första hand var det metoderna som förändrades.

Hybridformer och annan omställning senare under året

Under senare delen av vårterminen och höstterminen övergick de flesta till olika hybridformer i stället för renodlade distanskurser, det vill säga till blandade former av när- och distansundervisning. Det har till exempel handlat om att, när vädret tillåtit, bedriva undervisning utomhus med utrymme för social distansering. Eller om upplägg där lärare arbetat på distans medan deltagarna varit på plats, eller där deltagarna växelvis har varit på plats.

För deltagare som skulle ta examen i slutet av våren samt överlag på särskild kurs framstår hybridformer som särskilt viktiga.

På flera håll valde man även att, i stället för att ställa om och ställa in kurser och kursmoment, skjuta upp vissa moment från vårterminen till efter sommaren. När det senare visade sig att pandemin inte var över efter sommaren blev början av höstterminen extra arbetsintensiv, då man skulle bocka av de uppskjutna momenten och samtidigt starta nya kurser.

Pedagogisk frihet samtidigt som folkhögskolans pedagogiska identitet utmanas

Pandemin har inneburit en snabbkurs i digitalisering för folkhögskolan som helhet, och många lärare betonar att de nya kunskaperna om digitala verktyg kan innebära en större pedagogisk frihet i framtiden. Av de lärare som besvarade den enkät som Folkbildningsrådet skickade ut hade knappt hälften undervisat på distans före pandemin.

Men digitaliseringen har även inneburit att delar av folkhögskolans pedagogiska identitet utmanats. Nya frågor har väckts, framför allt om hur man med digital inramning åstadkommer kreativitet, social dynamik och synliggör demokratiska processer?

Enskilda deltagare har fått en mer framskjuten roll, vilket beskrivs som en fördel för vissa deltagare med behov av särskilt stöd. Den enskilda deltagaren har blivit mer synlig.

Samtidigt beskrivs det gemensamma lärandet i grupp som mer svårhanterligt. Lärarnas upplevelse av att det så betydelsefulla ”mötet” i alltför stor omfattning har uteblivit under pandemin är ett av de mest framträdande resultaten i den delstudie som handlar om folkhögskolornas förändrade arbetsätt.

Även deltagarna framhåller att lösningarna under framför allt vårterminen 2020 innebar ett ökat fokus på eget arbete och att mycket av det som gör folkbildningen unik – samarbete, deltagarinteraktion och gemensamma processer – föll bort i de digitala lösningarna.

Kanske särskilt i internatskolornas enkätsvar framgår att det just är det pedagogiska mötet som gått förlorat eller varit svårast att få till med bibehållen kvalitet, även i de fall deltagarna bott kvar på skolan. Direktiven om social distansering har gjort internatfolkhögskolans vardag svår att upprätthålla.

Deltagarnas villkor och erfarenheter

Större digital (och annan) kompetens

Många deltagare uppger att de har blivit bättre på planering och studiedisciplin eftersom det egna arbetet och därmed också det egna ansvaret ökade under vårterminen. Enligt deltagarna har det dessutom ställts större krav på dem att själva ta initiativ för att få åtgång till det stöd och den hjälp som folkhögskolorna har erbjudit. Den typen av avstämning som sker naturligt i fysiska studiemiljöer har inte funnits på samma sätt digitalt.

Vissa deltagare har kommit mer till sin rätt

Av enkätsvar och intervjuer framgår att relativt många deltagare i behov av särskilt stöd tagit kliv fram och klarat studierna till och med bättre än vanligt. Framför allt lyfts deltagare med neuropsykiatriska funktionshinder fram som en grupp vars prestationer ibland förbättrats under pandemin. Även deltagare som i vanliga fall har svårt att hävda sig socialt har kunnat ”blomstra” under perioden med distansbaserad undervisning.

För andra har motivationen minskat och ensamheten ökat

Minskad interaktion och gruppdynamik har samtidigt lett till att många deltagare fått svårt att upprätthålla sin motivation. Även deltagarnas olika socioekonomiska förutsättningar, tillgång till och erfarenhet av teknik, samt språkkunskaper, har påverkat deras deltagande.

Mest negativt påverkade förefaller deltagarna på studiemotiverande folkhögskolekurs ha blivit, i intervjuerna berättar man om psykiska påfrestningar, bristande motivation och allmän nedstämdhet. Samtidigt säger de här deltagarna att lärarna och andra resurspersoner har försökt erbjuda olika lösningar för att kompensera för den uteblivna skolmiljön, men att sådana ansträngningar, även om de uppskattades, inte kunnat ersätta interaktionen på en fysisk kurs. ”Studiemotiveringen blev helt enkelt inte lika motiverande på distans.”

Enligt folkhögskolorna ökade antalet deltagare som fick svårt med sina studier och deras mående blev svårare att hantera på distans. På många håll har skolornas kuratorer fått en mer framträdande roll.

Coronapandemin har påverkat deltagarnas sociala liv på ett markant sätt och för vissa, där interaktionerna i skolan utgjorde en stor del av det totala sociala livet, bidrog omställningen och distansstudierna till mer ensamhet.

Högt betyg – lärarna och skolorna har gjort så gott de kunnat

Generellt ger dock deltagarna sina lärare och skolor ett högt betyg för insatserna under coronapandemin. Man har gjort så gott som det låtit sig göras, givet de förutsättningar som pandemin förde med sig.

3 Studieförbunden under pandemin

FÖRÄNDRINGAR I UTBUD OCH DELTAGARGRUPPER

Underlag till detta avsnitt har i första hand hämtats från delrapporten *Förändring i studieförbundens utbud och deltagargrupper – statistik om studieförbunden. Folkbildning i coronatider, delstudie F, 2020.*

Datakälla gällande studieförbunden är SCB:s officiella statistik. Denna statistik uppdateras inte med de korrigeringar av verksamheten som studieförbunden rapporterar i efterhand till Folkbildningsrådet.

I texten redovisas i första hand unika deltagare. I undantagsfall redovisas grupprapporterade deltagare. Med *unik deltagare* avses en specifik person. Denna person kan delta i flera studiecirklar och räknas då som (*grupprapporterad*) deltagare i var och en av dessa cirklar.

Verksamhetsvolym – kraftiga minskningar

I stort sett alla studieförbunden stängde under 2020 ner omfattande delar av sin reguljära verksamhet. I reella tal rapporterades cirka 330 000 färre arrangemang 2020 jämfört med 2019 – studiecirklar, annan folkbildningsverksamhet och kulturprogram sammantagna.

Minskningen var totalt sett omfattande, men varierade mellan olika verksamhetsformer, kommungrupper, regioner och studieförbund:

- *Kulturprogrammen* minskade kraftigast mellan 2019 och 2020 räknat i antalet arrangemang – med 60 procent:
 - *Kommungrupper*: Störst var den relativa minskningen i landets pendlingskommuner nära större och mindre städer.
 - *Regioner*: Störst var den relativa minskningen i Värmland, Norrbotten och Uppsala.
 - *Studieförbund*: Störst var den relativa minskningen inom Folkuniversitetet, Studiefrämjandet och Kulturens. Minst var den inom NBV.

- *Studiecirkarna* minskade med 37 procent mellan 2019 och 2020, räknat i antalet arrangemang:
 - *Kommungrupper*: Störst var den relativa minskningen i landets landsbygdskommuner, följt av pendlingskommuner nära större och mindre städer. Minst var minskningen i storstäderna.
 - *Regioner*: Störst var den relativa minskningen i Norrbotten, Västmanland och Västernorrland.
 - *Studieförbund*: Störst var den relativa minskningen inom Studieförbundet, SV och Medborgarskolan. Minst var minskningen inom Ibn Rushd.
- *Annan folkbildningsverksamhet* minskade med 27 procent mellan 2019 och 2020, räknat i antalet arrangemang.
 - *Kommungrupper*: Störst var den relativa minskningen i landets landsbygdskommuner och pendlingskommuner nära mindre städer. Minst var minskningen i storstäderna.
 - *Regioner*: Störst var den relativa minskningen i Norrbotten, Södermanland och Dalarna.
 - *Studieförbund*: Störst var den relativa minskningen inom NBV, Studieförbundet och ABF. Inom Kulturens ökade verksamheten med tre procent mellan 2019 och 2020.
- Även verksamheterna inom de riktade anslagen minskade:
- Båda asylverksamheterna, *vardagssvenska* och *svenska från dag ett*, minskade med drygt 40 procent mellan 2019 och 2020, räknat i antalet arrangemang.⁴
- UMSI, *Uppsökande och motiverande insatser för utrikes födda kvinnor*, minskade med 16 procent efter en tydlig volymökning året innan.

Nya verksamheter under 2020

- Två nya riktade anslag tillkom under 2020: *svenska för föräldralediga* och *arbetsmarknadsnära insatser på distans*.

Deltagare – sammansättningen förändrades inte

Gruppstorlekarna förändrades något i både studiecirkarna och kulturprogrammen mellan 2019 och 2020.

Totalt över året förändrades deltagarsammansättningen i studiecirkarna inte alls, eller bara marginellt, jämfört med 2019. Resultaten från den delta-

⁴ Även den presumtiva målgruppen – asylsökande – har minskat.

garundersökning som refereras senare i rapporten tyder dock på att deltagarsammansättningen varierade över året, beroende på när cirklarna genomfördes – innan pandemin, under vårens snabba omställning till distans, eller under hösten med anpassade hybridverksamheter.

- *Cirkeldeltagarna* minskade med 30 procent mellan 2019 och 2020.
 - Detta är en mindre minskning än minskningen av antalet arrangemang. Det betyder att antalet deltagare *per studiecirkel* ökade något mellan de båda åren.
 - *Kommungrupper*: Den största relativa minskningen ägde rum i kranskommuner till landets större och mindre städer/tätorter, samt på landsbygden, den minsta minskningen var i landets storstadsområden.
 - *Regioner*: Störst var den relativa minskningen i Kalmar, Kronoberg och Uppsala. Minst var den i Östergötland, Skåne och på Gotland.
 - *Studieförbund*: Störst var den relativa minskningen i Studieförbundet Vuxenskolan, minst var minskningen i Ibn Rushd.
 - Deltagarsammansättningen i studiecirkelarna – avseende kön, inrikes/utrikes född, utbildning och funktionsnedsättning – ändrades generellt sett inte, eller bara marginellt, mellan 2019 och 2020.
- Deltagarna i *annan folkbildningsverksamhet* minskade med 27 procent mellan 2019 och 2020.
 - Detta är en lika stor minskning som minskningen av antalet arrangemang.
- *Kulturprogrammets* antal deltagare minskade mest, med 68 procent, mellan 2019 och 2020.
 - Detta är en något större minskning än minskningen av antalet arrangemang. Det betyder att även antalet deltagare *per arrangemang* minskade mellan de båda åren.

Distans – stor variation mellan studieförbunden

I reella tal rapporterade studieförbunden nästan 27 000 fler arrangemang på distans 2020 – studiecirkel, annan folkbildningsverksamhet och kulturprogram sammantagna – jämfört med 2019.

Innan pandemin rapporterade flera studieförbund ingen eller mycket liten verksamhet på distans. Därför har den snabba omställningstakten medfört kraftiga procentuella ökningar inom vissa studieförbund. De största studieförbunden rapporterade dock en relativt liten andel distanscirkel även 2020, vilket bidrar till att även rikssnittet blir relativt lågt.

Den jämförelsevis stora andelen studiecirklar på distans i vissa studieförbund kan i viss mån förklaras av att dessa studieförbund, samtidigt som de ställde om cirklar till distans, tvingades ställa in många cirklar som inte gavs på distans, vilket minskade den totala volymen studiecirklar kraftigt. Därmed blev andelen cirklar på distans av det totala antalet cirklar relativt stor.

Bland deltagarna på distans var andelen utrikes födda och deltagare med eftergymnasial utbildning relativt stora.

— *Studiecirkel:*

- Både andelen cirklar och andelen cirkeldeltagare på distans ökade från en procent 2019, till nio procent 2020 (12 800 cirklar/18 000 deltagare 2020).
- Störst andel distanscirklar 2020 hade Kulturens (50 procent), följt av NBV (26 procent) och Ibn Rushd (21 procent). Det är också inom dessa studieförbund som de relativt sett största omställningarna till distans ägde rum mellan 2019 och 2020.
- Minst andel distans 2020 hade Medborgarskolan (tre procent), Studieförbundet Vuxenskolan och Studiefrämjandet (fyra procent vardera) och ABF och Sensus (fem procent vardera).
- Cirkeldeltagarna som *inte läst på distans* skiljer ut sig jämfört med övriga framför allt i och med att andelen inrikes födda och andelen deltagare som är 65 år eller äldre är jämförelsevis stora.
- Andelen utrikes födda och andelen deltagare med eftergymnasial utbildning är jämförelsevis störst bland deltagarna som enbart studerat på distans.

— *Annan folkbildningsverksamhet:*

- Andelen arrangemang och andelen deltagare på distans ökade från noll procent 2019, till nio procent arrangemang och tio procent deltagare på distans 2020 (4 300 arrangemang/19 900 deltagare 2020).

— *Kulturprogram:*

- Andelen arrangemang på distans ökade från noll till tio procent mellan 2019 och 2020 (13 200 arrangemang 2020).
- Andelen deltagare på distans har under samma år ökat från noll till 34 procent (1 543 600 grupppapperade deltagare 2020).⁵

5 Den stora ökningen beror i första hand på att reglerna för kulturprogram i distansform tillfälligt ändrades under 2020. Uppgifterna om deltagare i kulturprogram avser grupppapperade deltagare, inte unika personer, och är därmed inte jämförbara med deltagaruppgifter för studiecirkel och annan folkbildningsverksamhet.

EKONOMISKA FÖRUTSÄTTNINGAR OCH KONSEKVENSER

Underlag till detta avsnitt har i första hand hämtats från delrapporten *Ekonomiska konsekvenser och förutsättningar för studieförbunden i pandemin. Folkbildning i coronatider, delstudie H, 2020*.

Anpassning av bidragsfördelning 2020 och 2021

För pandemiåret 2020, och senare även 2021, beslutade Folkbildningsrådet att verksamhetsvolymen de här åren inte ska utgöra grund för bidragsfördelning i framtiden, eftersom man tidigt såg att det skulle bli mycket svårt för studieförbunden att upprätthålla en normal omfattning på verksamheten.

Bidragsmodellen för statsbidraget till studieförbundens verksamhet är konstruerad så att de medel som finansierar innevarande års verksamhet baseras på verksamhet genomförd tre år bakåt i tiden, med ett kontrollår emellan. Det innebär att bidraget 2020 baserades på åren 2016–2018. Med undantagna år 2020 och 2021 fortsätter de tidigare tre åren, 2017–2019, att utgöra bidragsgrund under en längre period.

De flesta gjorde ekonomiska överskott 2020

Detta innebär att studieförbunden – trots de stora volymminskningarna under 2020 – har kunnat behålla statsbidragen fullt ut under 2020. Detta har gjort att nedskärningar i personal och lokaler har behövt göras i jämförelsevis liten utsträckning, och att kostnader för kurslokaler och arvodering av ledare har kunnat regleras.

Åtta av tio studieförbund gjorde ekonomiska överskott 2020.

Minskade rörliga kostnader avgörande

En stor mängd inställd verksamhet har lett till stora besparingar i verksamhetsnära rörliga kostnader, till exempel när det gäller kostnadsersättningar och hyresersättningar. Det har i det korta tidsperspektivet gett flera studieförbund ett betydande överskott, särskilt de studieförbund som har en liten volym programförd verksamhet, så kallad öppen kursverksamhet, och relativt få egna lokaler.

Studieförbunden med stor öppen/programförd verksamhet i egna lokaler har drabbats hårdast ekonomiskt. För dessa är de fasta kostnaderna så pass stora att pausade verksamhetskostnader inte har fått samma effekt på resultatet, samtidigt som bortfallet av deltagarintäkter varit betydande.

Intäkter från statliga stöd viktiga

Studieförbunden har kunnat nyttja flera olika statliga stöd kopplade till pandemin. Dessa förefaller ha haft betydelse för studieförbundens ekonomi, framför allt för att minska personalkostnaderna.⁶ Sammantaget har studieförbunden uppburit statliga stöd motsvarande drygt 101 miljoner kronor under 2020, varav ungefär hälften kommer från den reducerade arbetsgivaravgiften.⁷ Permitteringsstödet har inneburit nästan 38 miljoner kronor i stöd. Omställningsstödet och hyresreduktion via värd är de båda stödformer som nyttjats minst – 900 000 kronor respektive 1,5 miljoner kronor i stöd.

Studieförbunden har nyttjat de statliga stöden i olika utsträckning. Inget studieförbund har nyttjat samtliga, och tre av dem har enbart nyttjat de båda allmänna stöden reducerad arbetsgivaravgift och ersättning för sjuklönekostnader.

På intäktssidan har studieförbunden samtidigt tappat deltagaravgifter och hyresintäkter, medan finansiella intäkter, framför allt i form av avkastningar, i allmänhet kvarstått eller till och med har ökat.

Kostnader och investeringar i distansverksamhet

Nästan alla studieförbund rapporterar en mycket forcerad omställningstakt när det gäller övergången till distansverksamhet.

En helt ny kostnadspost som hör samman med pandemin är omställningskostnader för att kunna bedriva verksamhet och kontorsarbete på distans. Det har inneburit investeringskostnader i teknisk utrustning, programvara och licenser för både personal och verksamhet. Det har också medfört ett behov av att rekrytera ny personal med relevant kompetens, och satsningar på kompetensutveckling.

FÖRÄNDRADE ARBETSSÄTT

Underlag till detta avsnitt har i första hand hämtats från delrapporterna *Cirkeldeltagarnas erfarenheter under pandemin*. Folkbildning i coronatider, delstudie E, 2020, samt *Studieförbunden mitt i pandemin*. Folkbildning i coronatider, delstudie G, 2020.

6 Folkbildningsrådet har frågat om nyttjandet av permitteringsstöd, statligt omställningsstöd, värdet av reducerad arbetsgivaravgift och ersättning för sjuklönekostnader, nyttjandet av hyresreduktion genom hyresvärd samt möjligheten till att ansöka om anstånd med skattebetalningar.

7 I denna summa ingår inte anstånd med skattebetalning.

Olika sätt att hantera pandemins effekter

Pandemin medförde från och med mars och under resten av 2020 att studieförbunden behövde förändra sina verksamheter:

- ställa in verksamhet
- skjuta upp verksamhet (som efter hand ofta ställts in)
- anpassa verksamhet
- genomföra verksamhet på digital distans.

Den följande texten handlar i första hand om cirkelverksamheten.

Inställda cirklar, fysiska träffar och anpassad verksamhet

Många av de fysiska cirklarna ställdes in från och med mars 2020. Totalt i landet var antalet studiecirklar 88 600 färre 2020 jämfört med året innan.⁸

Även under pandemin har dock studiecirklar, åtminstone under vissa perioder eller vid vissa tillfällen, fortsatt att träffas fysiskt. Detta har skett med olika typer av anpassning för att motverka smittspridning. Studieförbunden har till exempel delat upp vissa grupper, ibland har några deltagare deltagit på plats medan andra suttit med på distans, man har ordnat större lokaler, eller genomfört verksamhet utomhus under årets varmare delar.

Nio av tio deltagare berättar i delstudien att de kände sig trygga med de åtgärder som vidtogs. Enligt deltagarna har de dessutom själva ofta har tagit ett eget ansvar för att hitta trygga lösningar, vilket i huvudsak beskrivs som positivt. Vissa menar dock att studieförbunden överlämnat alltför mycket av ansvaret för att anpassa cirklarna till deltagarna.⁹

Digitalisering, distans och hybridformer

Forcerad omställning

Övergången till distans innebar forcerade och betydande förändringar i studieförbundens arbetssätt. Andelen distanscirklar ökade från en procent 2019

8 Antalet studiecirklar har minskat kontinuerligt sedan 2017, men tidigare år i betydligt mindre omfattning.

9 Det kan vara så att till exempel kamratcirklar, som dessutom stack ut i deltagarundersökningen med färre smittanpassningar än program- och föreningscirklar, kan ha varit svårare för studieförbunden att nå med stöd och information. Se fotnot 14.

till nio procent under 2020.¹⁰ Variationen mellan studieförbunden var dock stor – från 50 procent studiecirkel på distans, till tre procent. Störst andelar distans hade de mindre studieförbunden, minst andelar hade de större.

Under 2020 gjorde studieförbunden dessutom omfattande insatser för att ta fram digitala verktyg och fortbilda sina medarbetare och cirkelledare, bland annat genom digitala utbildningar, seminarier och praktiskt experimenterande. Kompetensutveckling av medarbetarna genomfördes samtidigt som verksamheten ställdes om och ny verksamhet utvecklades.

Digital teknik och olika pedagogiska lösningar

I de båda delstudier som riktats till studieförbunden respektive cirkeldeltagarna beskrivs hur cirkeluppläggen har varierat stort både inom och mellan olika studieförbund. En rad olika kanaler, verktyg och arbetsmodeller har använts för att kunna hålla kontakten och mötas som studiecirkel. Förutsättningarna har varit olika samtidigt som uppfinningsrikedomen, att ”ta vad man har” och använda det som fungerar, framstår som stor.

Studieförbunden har lyssnat in deltagarnas och ledarnas behov och kunskaper och utifrån dessa bestämt hur cirkelarna ska drivas vidare. En vanlig lösning har varit att skapa möten och kommunikation med hjälp av olika digitala konferensprogram, framför allt Zoom men även Skype, Teams och Google Meets. Inget studieförbund har dock enbart använt sig av en plattform. Även textbaserad kommunikation har varit vanlig – exempelvis Messenger, WhatsApp, Facebook eller Discord, e-post, sms.¹¹

Svårt med cirkelkänsla på digitaliserad distans – och med tekniken i sig
En allmän målsättning har varit att bibehålla de värden som den fysiska studiecirkeln erbjuder, ”samma studiecirkelkänsla fast vi inte sitter i samma rum”. Detta har varit en utmaning menar många, att anpassa innehållet efter det digitala formatet samtidigt som man använder studiecirkeln som metod. Hur skapas en inkluderande miljö när deltagarna inte möts? Även

10 Av deltagarna i Folkbildningsrådets cirkeldeltagarpanel deltog under 2020 16 procent i rena distanscirkel medan dubbelt så många, 32 procent, träffades både fysiskt och på distans i sina studiecirkel. Efter att pandemin bröt ut i mars 2020 var det vanligast att delta i en cirkel som både hade fysiska och distansträffar, och det var nästan lika vanligt även under hösten. Denna fördelning var inte representativ för cirkeldeltagarna totalt under 2020.

11 Övriga digitala verktyg som använts är till exempel elektronisk anslagstavla, gemensamma digitala lagringsprogram eller arbetsytor men även mer ovanliga mötes- eller chattkanaler nämns. Även Youtube och kurshemsidor har använts.

interaktionen och de sociala kontakterna påverkas av de tekniska lösningarna. Småpratet – de mer informella samtalen deltagarna emellan – har försvunnit.

En av de bestående lärdomar som studieförbunden lyfter fram inför framtiden är hur problematisk tekniken ibland varit för både deltagare och ledare. Kunskapen om de tekniska lösningarna och om hur dessa fungerar i pedagogiska sammanhang har inte alltid funnits, och inte heller teknisk support när problem uppstått.

Ökad flexibilitet och skärpa

Att digitala distansstudier är mera flexibla framhåller studieförbunden som en tillgång. Det ger fler människor möjligheter att delta, som annars kanske inte skulle hitta tiden mellan jobb och familj. Att kunna genomföra vissa moment asynkront – att alla deltagare inte behövde vara på plats samtidigt – var en annan möjlighet som uppskattades. Flera deltagare lyfte fram fördelarna med att material och inspelade föreläsningar gick att ta del av under en längre tid, så att de kunnat arbeta när det passade och i egen takt.

Distansformen har även skapat möjlighet till möten över större geografiska avstånd. Deltagare från olika orter har kunnat mötas i samma cirkel och det blev lättare att bjuda in externa gäster.

De digitala arbetsformerna kan också innebära att samtalen skärps, att de blir mer effektiva, fokuserade och strukturerade och ger mer utrymme för reflektion än vid fysiska träffar.

Distans i olika ämnen och i olika typer av cirklar

En slutsats som studieförbunden drar är att distanscirklar lämpar sig bättre för vissa typer av verksamheter än andra. Moment som föreläsningar, instruktioner, delning av till exempel filmer, fungerar mycket väl och kan varvas med eget arbete. Däremot verkar ämnen som musik, sång eller hantverk fungera sämre. Dock kan träffarna fortfarande med fördel användas för att planera, utvärdera och dela vad man åstadkommit på egen hand även inom sådana ämnen.

Enligt cirkeldeltagarundersökningen har erfarenheterna och förutsättningarna för omställning till distansverksamhet dessutom varierat beroende på om det handlat om kamratcirklar, föreningscirklar eller programcirklar. Det verkar som att omställningen varit svårare att få till stånd i cirklar som bedrivits genom föreningar, än i programcirklar. Åtminstone har det tagit

längre tid att komma i gång. Flexibiliteten tycks också varit större i kamratcirkelarna.¹²

Cirkelledarens roll på distans

Cirkelledaren beskrivs ha fått en annan och mer framskjuten roll i cirkelarna på distans – som mötesledare, stöd i användningen av tekniken, som pedagog för att få de digitala mötena att upplevas som folkbildningsmässiga och meningsfulla, och för att få interaktionen att fungera.

Distansformen hade, enligt cirkeldeltagarna, både för- och nackdelar för ledarskapet. Det gav till exempel mera begränsade möjligheter till enskild handledning och gjorde det mera utmanande för ledaren att fördela ordet och göra alla delaktiga. Många har dock uppskattat ledarnas sätt att leda sammankomsterna, att hitta kreativa och genomtänkta lösningar och underlätta med material lämpligt för distansstudier.

Deltagarnas erfarenheter

Ett viktigt resultat i deltagarundersökningen är den mångfacetterade bilden av hur coronapandemin har påverkat deltagandet i studiecirkel, hur cirkel på distans har upplevts och inte minst vilken betydelse som studiecirkelna haft för deltagarna just under pandemiåret 2020. Ingen verksamhet och inga deltagare har varit helt opåverkade av omställningarna och undersökningen visar att förutsättningarna och konsekvenserna har varierat beroende på många olika faktorer, till exempel smittspridning i olika delar av landet, deltagarnas ålder, verksamhetens organisering och arbetssätt, digitala förkunskaper, med mera. Det har också haft betydelse när under året som man deltog.

Olika deltagargrupper har deltagit på olika villkor

Studieförbunden och cirkeldeltagarna ger en relativt likstämig bild av deltagandets förutsättningar under pandemin: Vissa deltagare har haft svårare än andra att delta – de som inte haft tillgång till teknik eller som saknat vana

¹² Programcirkel ingår i studieförbundens egna utannonserade kursutbud. Föreningscirkel arrangeras i samverkan med föreningslivet. Kamratcirkel är en grupp personer som själva tar initiativ till att driva en studiecirkel.

att hantera teknik, äldre deltagare, kortutbildade deltagare och deltagare med funktionsnedsättning är grupper som nämns.¹³

I cirkeldeltagarundersökningen framhålls framför allt behoven av att underlätta för äldre att delta, som tidigt förklarades som riskgrupp och uppmanades att försätta sig i karantän. Att äldre ofta hade mindre digitala vana än yngre vid cirkelns start utgjorde ytterligare hinder både för deltagande och cirkelledarskap när studiecirkelarna ställde om till distans.

För andra deltagare, till exempel de med långa resvägar, oregelbundna arbetstider eller små barn, förefaller distansformen ha inneburit att tillgängligheten ökat. Möjligen har digitaliseringen även gjort folkbildningen mer intressant för nya grupper som är vana att lära och interagera på internet, funderar några av studieförbunden.

Mycket har fungerat bra men fysiska träffar är bättre

I deltagarundersökningen tyckte de flesta som använt sig av digitala hjälpmedel i cirkelarna, 93 procent, att detta fungerat i stort sett bra, varav 31 procent menade att tekniken fungerat mycket bra. Det var samtidigt uppenbart lättare att hantera de digitala verktygen om man var mera van.

Några deltagare tyckte att träffarna på distans fungerade lika bra som fysiska träffar. Det beskrivs som en fördel att man har blivit tvungna att testa digitala studier, då detta gett tillfälle att lära sig nya sätt att kommunicera, hantera digitala verktyg och att skapa nya idéer och lösningar.

De som deltog under hösten 2020 tyckte oftare att det fungerade mycket bra än de som deltog tidigare under året. Det kan vara ett resultat av att den snabba omställningen på våren hade hunnit sätta sig och att kompetensen att genomföra digitala cirkelträffar ökat.

Men de allra flesta menar att även om de digitala träffarna fungerade bra eller OK under rådande omständigheter, är fysiska träffar att föredra.

Mindre gemenskap och sämre motivation – och tekniska problem

Deltagarna beskriver hur distansstudier kan leda till minskad motivation och mer ensamarbete.

13 I cirkeldeltagarpanelen ansågs sig totalt nära 70 procent av deltagarna vara mycket eller ganska vana vid att använda digitala verktyg för möten när cirkeln startade. 19 procent var inte särskilt vana och 12 procent var inte alls vana vid detta. Ålder är en tydlig faktor i fråga om digital vana; den minskade med ökande ålder. Minst digitalt erfarna var gruppen över 65 år.

De betonar – på samma sätt som studieförbunden – att distansen försvårat möten i cirkelarna. ”Att inte kunna träffas” är det klart vanligaste svaret på vad som inte fungerat bra i distanscirkelarna. Distans blir en annan sak än att träffas fysiskt, de spontana samtalen, fikarasten och gruppdiskussionerna försvinner eller försvåras. Gemenskapen och sammanhållningen blev mindre på distans och det kändes helt enkelt ”tråkigare”.

Deltagarna instämmer med studieförbunden i att tekniken i sig ibland har varit ett hinder, till exempel dålig internetuppkoppling och då inte alla har haft tillgång till datorer. Det har också försvårat när alla inte varit vana vid den teknik som krävts eller vid digitala möten. Samtalen kunde också begränsas av otillräckliga tekniska förutsättningar som satt gränser för interaktiviteten, till exempel då man enbart kunde lyssna och titta, och inte kunde skapa gruppindelningar.

Cirkelns betydelser under pandemin

Medan mycket inte har varit sig likt detta år, finns det samtidigt annat som känns igen från tidigare cirkeldeltagarundersökningar. Deltagarna är exempelvis över lag nöjda med sina studiecirkel och anser att de varit betydelsefulla, och det i än högre grad beroende på situationen under pandemin.

I den undersökning som genomfördes i november 2020 poängterade nästan två tredjedelar av deltagarna, framför allt yngre och deltagare födda i ett annat land, att studiecirkeln fick en särskild betydelse på grund av situationen under coronapandemin. Framför allt framhöll man att cirkeln innebar att man kunde upprätthålla kontakter och gemenskap. Deltagandet främjade välmående och gav kontinuitet och sysselsättning i vardagen. Det var viktigt att få fortsätta lära sig nya saker, utveckla sin förening eller sin hobby när mycket annat har fått sättas på vänt.

Många pekar också på att man på detta sätt kunde delta på ett smittsäkert sätt. Inte minst innebar det att äldre deltagare, personer i riskgrupper eller de som var krassliga kunde fortsätta att delta som alla andra.

4 Folkbildningsrådets analys

MYCKET HAR FUNGERAT ÖVER FÖRVÄNTAN

Folkbildningens sätt att möta pandemin har återigen visat på den flexibilitet och vilja att göra skillnad som karakteriserar både studieförbundens och folkhögskolornas arbete.

En samlad bild från studieförbunden och folkhögskolorna – och från deltagare i studiecirkelar och folkhögskolekurser – är att omställningen under pandemiåret 2020 fungerat bättre än förväntat. Man framhåller det som en styrka med folkbildningen att det ens varit möjligt att omorganisera verksamheterna på det sätt och i den omfattning som skett under pandemin. Studieförbund och folkhögskolor har lyckats upprätthålla delar av verksamheterna och med mycket kort varsel utvecklat folkbildande kurser och cirkelar på digital distans, eller med inslag av digital distans.

I deltagarintervjuer uttrycker folkhögskolornas deltagare trygghet och förtroende för sina lärares insatser. Och i den undersökning som genomfördes i Folkbildningsrådets cirkeldeltagarpanel i maj 2021 är de deltagare som deltagit under pandemin till och med mer nöjda med sin studiecirkel än deltagarna var innan pandemin.¹⁴ De beskriver sin cirkelerfarenhet med ord som ”gemenskap”, ”kunskap”, ”glädje” och ”kontakt”.

ÅTERSTART 2021 OCH SATSNINGAR FRAMÅT – FOLKHÖGSKOLAN

Ekonomiska konsekvenser och förutsättningar – uppskjutna kostnader belastar

Pandemin har påverkat många folkhögskolor ekonomiskt under 2020 och 2021. Den långsiktiga påverkan är svår att bedöma och kontrasterna är stora

¹⁴ Folkbildningsrådet har sedan 2018 upprättat en cirkeldeltagarpanel i samarbete med Novus.

då folkhögskolorna berättar om sina ekonomiska framtidsutsikter. Den minoritet av folkhögskolor som under 2020 inte drabbats ekonomiskt av pandemin är mer optimistiska.

Men hos många av de övriga finns en oro för framtiden, och man förutser att konsekvenserna av pandemiåret kommer att leva kvar under kommande år:

De folkhögskolor som haft intäktsbortfall kommer att ha fortsatt minskade intäkter, åtminstone under våren 2021.¹⁵ Att konsolidera ekonomin kommer för många att vara en utmaning i flera år framöver.

Stora delar av de kostnader som satts på sparlåga eller skjutits upp 2020 kommer att belasta folkhögskolorna från och med 2021 och framöver. Detta kommer att innebära särskilda påfrestningar, i och med att – som Folkbildningsrådet och folkhögskolorna tidigare har påtalat – folkhögskoleverksamheten som helhet är underfinansierad och var det redan innan pandemin.

Möta ökade samhällsbehov – satsningar på folkhögskolan

Fokus på kostnadsreduceringar har dessutom skett på bekostnad av verksamhetsutveckling.

Till exempel hade folkhögskolorna svårt att under 2020 bygga beredskap att möta ett ökat samhällsbehov av kompensatorisk utbildning för unga och vuxna. När samhället öppnas upp efter pandemin handlar det inte bara om att komma i gång med den reguljära undervisningen inom gymnasieskola, vuxenutbildning och yrkesutbildning i full skala igen. Det gäller också att skapa förutsättningar för de unga och vuxna som drabbats att komma i kapp. Framför allt de mest utsatta kan behöva stöd att hantera det kunskapsbortfall och de andra konsekvenser som färre utbildningsmöjligheter och förändrade undervisningsformer har inneburit, och som kan komma att påverka deras framtida möjligheter till utbildning, arbete och egen försörjning.

Efter pandemin finns med andra ord stora förväntningar på att folkhögskolorna ska leverera utbildningar, inte minst som arbetsmarknadsåtgärder. Behovet av folkhögskolans insatser är större än någonsin. Folkhögskolan kan och vill ge fler människor möjlighet till grundutbildning, kompetensutveckling och chans till omställning.

¹⁵ Regeringen hävde kravet på distansutbildning inom vuxenutbildning från och med 1 juni 2021. Detta kommer att underlätta en återgång till mer reguljära ekonomiska villkor från och med hösten 2021.

Den särskilda satsning som regeringen gjort under 2021 på 170 miljoner kronor är ett välkommet första steg. Satsningen möjliggör en något bättre ekonomisk utveckling och ger dessutom ett särskilt stöd till de verksamheter som drabbats hårdast ekonomiskt av pandemin.

ÅTERSTART 2021 OCH FRAMÅT – STUDIEFÖRBUNDEN

Ekonomiska konsekvenser och förutsättningar – överskott för att återuppbygga

Även om studieförbunden i början på 2021 förberedde sig för en återgång till en tillvaro utan pandemin så var osäkerheten stor och man hade svårt att förutsäga i vilken takt detta kunde ske.

Högt prioriterat hos alla var att använda det eventuella överskott som genererats 2020 till att bygga upp verksamheten igen 2021, det vill säga att komma i gång med verksamhet som har ställts in och att återskapa nätverk och kompetens som gått förlorad.

Investeringar i digital infrastruktur

Erfarenheterna under pandemin visade också på behovet av fortsatt utbyggnad och nya investeringar inom det digitala området – hård- och mjukvara – och satsningar på digital kompetens.

Just tillgången till digital teknik, användningen av digitala hjälpmedel och den digitala kompetensen framstår som större hinder i studieförbundens digitaliserade distansverksamheter än i folkhögskolornas. Studieförbunden utgick i större utsträckning från tekniska lösningar som enskilda ledare och deltagare hade tillgängliga och klarade av att hantera. Dessutom pågår studiecirkelar under kortare tid än folkhögskolornas långa kurser, vilket innebär att studiecirkelarna och deras ledare haft relativt kort tid på sig att lära sig att använda tekniken tillsammans. Detta verkar generellt ha skapat mer svårhanterliga digitala studiesituationer än inom folkhögskolan – även om både studieförbunden och deltagarna menar att tekniken på det stora hela har fungerat tillfredsställande.

DIGITALISERAD FOLKBILDNING ÄR HÄR FÖR ATT STANNA

Studieförbunden och folkhögskolorna – och deras deltagare – bedömer uni-sont att folkbildning med digitala inslag är här för att stanna. Det digitala lärande som pandemin har medfört kommer att påverka folkbildningens arbetsformer även fortsättningsvis.

Nya arbetsformer möter nya behov hos deltagarna

Studieförbunden och folkhögskolorna beskriver hur de distansbaserade undervisnings- och lärandemetoder som använts under pandemin har sina begränsningar. De har visat sig fungera olika väl för olika lärare och ledare i mötet med olika deltagare, och i förhållande till olika ämnesinnehåll.

Samtidigt har det blivit tydligt att även det fysiska klassrummet och den fysiska cirkeln har sina begränsningar, vilket till exempel har visat sig i relation till de av studieförbundens och folkhögskolornas deltagare som blommat upp och briljerat på digitaliserad distans. Både studieförbund och folkhögskolor beskriver hur man med hjälp av digitala lösningar, nyvunnen digital kompetens och erfarenhet har kunnat utveckla nya pedagogiska former som svarar mot nya och andra deltagargrupperns behov.

Folkbildningens identitet utmanas

Samtidigt finns orosmoln. De olika delstudierna visar att förutsättningarna för folkbildningens metoder, med möten och den typ av interaktion och gemensamt arbete som präglar verksamheten, förändras när folkbildningen blir digital och ges på distans. Undervisning och lärande har blivit mer individualiserad under 2020. Det här beskrivs i de olika delstudierna som att folkbildningens själva identitet utmanas, och är en utveckling som behöver uppmärksammas under kommande år.

Folkbildningsrådets uppföljning och utvärdering av distans och digitalisering

Pandemiåret 2020, och även 2021, har visat både på utmaningarna med och betydelsen av att följa upp distansverksamhet och digitalisering inom folkbildningen. Omfattningen av distans och digitalisering har ökat kraftigt och förändringarna kommer med stor sannolikhet att prägla studieförbundens och folkhögskolornas arbete även kommande år. Det är viktigt att denna utveckling dokumenteras.

Samtidigt har delstudierna visat att hittillsvarande bidragsvillkor – och de tillhörande variabelförteckningar som beskriver hur studieförbund och folkhögskolor ska rapportera sina verksamheter – inte är anpassade för att denna uppföljning ska kunna göras kontinuerligt och med tillräcklig precision.

Våren 2021 har Folkbildningsrådet därför påbörjat ett utvecklingsarbete för att utveckla denna del av uppföljningsverksamheten. Nya uppföljningsrutiner inom området distans/digitalisering kommer att träda i kraft 2023.

Folkbildningsrådet planerar även att genomföra en utvärdering på temat *Digitaliserad folkbildning* under 2022 och 2023.

I april 2020 startade Folkbildningsrådet samlingsprojektet *Folkbildning i coronatider*. Under den gemensamma rubriken samlas åtta olika delstudier som belyser studieförbundens och folkhögskolornas förutsättningar och arbete i relation till spridningen av coronaviruset i samhället under 2020.

Studierna belyser studieförbundens och folkhögskolornas särskilda förutsättningar och arbete ur fyra olika perspektiv:

- förändringar i verksamhet och deltagargrupper (verksamhets- och deltagarstatistik)
- ekonomiska förutsättningar och konsekvenser
- förändringar i arbetssätt
- deltagarnas erfarenheter.

I rapporten *Folkbildning i coronatider* sammanfattar och analyserar Folkbildningsrådet resultaten från de åtta delstudierna.